

Jens Christian Svabo Justinussen

Rigsfællesskabet i et føderalt perspektiv¹

En idealtypisk føderation bygger på en aftale mellem delstaterne, har en føderal forfatning, har et separat parlament, har to lag, et delstats- og et føderalt niveau, og har en uafhængig institution til at løse tvister imellem disse to lag. Hvor langt fra en sådan idealtypisk forbundsstat ligger rigsfællesskabet i det 21. århundrede, og er der muligheder for at etablere en fuld føderation bestående af Grønland, Færøerne og Danmark? Analysen viser, at rigsfællesskabet har flere føderale karakteristika og kan betegnes som en semiføderation. Der er mulighed for yderligere føderalisme, men demografiske forskelle imellem rigets dele forhindrer en fuld forbundsstat i traditionel forstand. Det føderale perspektiv er interessant, da det på mange måder er i stand til at indfange og begrebsliggøre rigsfællesskabets indre dynamik og de udfordringer, det står over for.

Jeg kunne måske engang tænke mig en slags forbundsstat:
Danmark, Færøerne og Grønland ...
men der er vi langt, langt inde i det næste århundrede
(Lars Emil Johansen i Buchardt, 1992: 82).

Rigsfællesskabet står over for to modstridende udviklingsdynamikker. På den ene side er der en international politisk dynamik, hvor global opvarmning og den kolde krigs ophør har ført til en øget interesse i Arktis med Rusland, USA og Kina som førende stormagter, tæt fulgt af Indien, Korea og EU (Offerdal og Tamnes, 2014). En udvikling som er med til at positionere Danmark som en arktisk stormagt (Taksøe-Jensen, 2016). På den anden side er der en intern dynamik i rigsfællesskabet med øgede krav om selvstændighed på Grønland og Færøerne, der potentielt kan gøre ende på rigsfællesskabet og dermed reducere Danmarks geopolitiske position mærkbart (Breum, 2018). Der er således to modstridende dynamikker, hvor den første internationale udviklingsdynamik stiller store krav om rigets sammenhængskraft, mens den anden udviklingsdynamik, selvstændighedsprocessen, i yderste konsekvens kan føre til opløsning af rigsfællesskabet.

Der synes ikke at være megen tvivl om den første udviklingsdynamik. Globalisering og den kolde krigs endeligt, udviklingen fra bipolar til en unipolar, og nu henimod en multipolar verden med flere rivaliserende stormagter, global opvarmning og bedre adgang til Arktis, har vitterligt ændret rigsfællesskabets geopolitiske position (Bertelsen og Rasch, 2016). Men hvad med den anden

udviklingsdynamik? Er det rimeligt at antage, at øgede krav om regional autonomi nødvendigvis vil føre til en opløsning af rigsfællesskabet?

Set fra et enhedsstatsligt perspektiv, så ser dette ud til at være en uundgåelig trend, da Grønland og Færøerne til sidst vil få så meget selvstændighed, at de vil blive uafhængige stater. Det var ud fra denne logik, at Danmarks ambassadør i Washington, Peter Jensen-Taksøe, foreslog at opløse rigsfællesskabet med det samme og etablere en forbundsstat i stedet for. I en samtale med journalisten Martin Breum foreslog Taksøe:

Danmark mangler en proaktiv strategi, der kommer de to rigsdele i møde. Man burde udvikle en helt anden måde at hænge sammen med de to andre rigsdele på end den, vi har nu. Det kunne måske være en føderation med tre stater, hvor Færøerne og Grønland kan få al den udenrigs- og sikkerhedspolitik, de vil have, men stadigvæk sådan, at vi havde et fælles kongehus, en fælles mønt, fælles forsvaret og var fælles, hvor det giver mening (Breum, 2018: 65).

Taksøe tilføjede:

De ville kunne anvende det danske uddannelsessystem, hvis de vil, og vi ville ikke længere være den irriterende, væmmelige kolonimagt, der først giver sig til allersidst og derfor skubber dem i armene på islændingene eller en anden nordatlantisk statsdannelse (Breum, 2018: 66).

I et komparativt perspektiv har Taksøe også fat i en vigtig pointe: Føderationer har vist sig særligt overlevelsedygtige i områder med mange etnisk-lingvistiske grupperinger, fx i USA, Canada og Schweiz. Føderationers styrke er netop, at de kan imødegå og sikre regionale etnisk-lingvistiske grupper uigenkaldelig autonomi, uden at det opløser staten som sådan. Der findes i dag omkring 24 føderale stater i verden. Mange er blandt verdens folkerigeste lande, hvilket betyder, at omkring 40 pct. af verdens befolkning lever i en føderal stat (Newton og Van Deth, 2016: 115). Mange af de tidligere kolonier, som blev selvstændige stater i efterkrigstiden, valgte en føderal løsning, da dette gav mulighed for at imødekomme de forskellige etniske, kulturelle og sproglige gruppers krav om selvstændighed, samtidig med at de kunne opnå fælles fordele ved en større politisk enhed (Livingston, 1963).

En sådan udvikling henimod en føderation kunne muligvis imødegå de færøske og grønlandske krav om uigenkaldelig selvbestemmelse, fx med egne substatslige forfatninger og/eller en konstitutionelt sikret anerkendelse af Grønland og Færøerne som selvstændige folk/nationer i det danske rige, samtidig med at

Rigsfællesskabet bevares i en ny form som føderal stat (se fx Larsen og Rógvi, 2010: 156).

Rigsfællesskabet har dog allerede flere lighedstræk med forbundsstater. For eksempel har hjemmestyreordningen og selvstyreordningen givet Færøerne og Grønland betydelig autonomi og betragtes i dag som en af de mest vidtgående selvstyreordninger i verden (West, 2018: 78). Det færøske folketingsmedlem Sjúrdur Skaale noterer sig, at Danmark har ”træk af en føderal stat”, da Grønland og Færøerne kontrollerer de fleste af deres interne anliggender (Skaale, 2004). Træk der har fået føderalismeforskeren Daniel Elazar (1994) til at betegne Grønland og Færøerne som *federacies*. I Danmark har den danske statsforfatningsekspert Fredrik Harhoff betegnet rigsfællesskabet som hverken en enhedsstat ej heller en føderation, men som en unik konstruktion (Harhoff, 1993: 312), mens historikeren Uffe Østergaard (2008) har betegnet rigsfællesskabet føderationen, som ikke ville være en føderation (se også Sundberg og Ackrén, 2015). Et relevant spørgsmål er derfor, hvor lang vej der egentlig er til en forbundsstat bestående af Danmark, Færøerne og Grønland, således som Taksøe har foreslået, og hvilke muligheder der reelt er for at gennemføre en sådan løsning.

Formålet med denne artikel er at undersøge rigsfællesskabet ud fra et føderalt perspektiv, at uddybe denne problematik og give et bud på ovenstående spørgsmål. Artiklen er delt op i tre dele. A) Først vil jeg teoretisk definere, hvad jeg mener med begreberne føderalisme og forbundsstater, og beskrive de fem vigtigste kendetegn ved en idealtypisk forbundsstat. B) Dernæst vil jeg i den empiriske analyse se på rigsfællesskabet i dag, dets opbygning og vurdere, hvorvidt rigsfællesskabet opfylder disse kriterier. C) På baggrund af A+B vil jeg til sidst diskutere og konkludere, hvor rigsfællesskabet i det 21. århundrede står i forhold til en sådan idealtypisk forbundsstat og vurdere, hvilke muligheder der er for yderligere føderalisme.

Den idealtypiske forbundsstat

Ordet føderalisme kommer af det latinske ord *fodetus*, som betyder aftale eller traktat (Hammond og Scullard, 1970; Riker, 2007). Føderalismeforskerne Riker (2007) og Elazar (1987) understreger, at denne oprindelige betydning af ordet er afgørende for at forstå føderalismens centrale idé, fordi selve kernen i en føderal politisk organisation er, at den er en frivillig aftalebaseret sammenslutning af ligestillede. Riker skriver således, “So by its root a federation is a bargain about government, a bargain based, however, not on an enforcement procedure, but on simple trust itself” (2007: 612). Tillid er derfor en central faktor, hvis føderationen skal overleve, da aftalen jo ikke kan sikres via det nationale rets-

system, men snarere er en aftale om at etablere et nyt fælles retssystem som grundlag for den nye føderation. At etablere denne oprindelige konstituerende kontrakt mellem ligestillede parter kræver således særlig tillid mellem de implicerede parter (Riker, 2007: 612).

Føderationer og forbundsstatslignende politiske organisationer har eksisteret i hvert fald siden antikkens Grækenland, hvor flere små bystater gik sammen og dannede føderationer for bedre at kunne håndtere deres fælles fjender, fx det Achaiske Forbund (Rizakis, 2015: 120-121), som blev etableret for kunne forsvare sig imod Makedonerne og Sparta (Kyriazis og Economou, 2013: 4). Det var ikke kun tætliggende bystater, der var med i denne føderation, men også det mere fjerntliggende øsamfund i Middelhavet, Kalydon, havde status som føderal politia i det Achaiske Forbund (Rizakis, 2015: 122). Ifølge Polybios (200 BC) så havde disse føderationer fælles love, vægtnål, mønter, magistrater, rådsmedlemmer og dommere, samtidig med at bystaterne havde deres egne love (Polybios, udateret, bog 2: 37, 1-11). Desuden havde borgerne føderalt statsborgerskab og beholdt deres rettigheder, selv om de flyttede fra den ene bystat til den anden (Kyriazis og Economou, 2013: 7). Det er dog først med den amerikanske uafhængighedsforfatning i 1787, at begrebet føderalisme får den betydning og indhold, det har i dag. Man skal dog passe på ikke at overdrive det nye i USA's føderalisme. Både det Achaiske Forbund i det gamle Grækenland og nyere forbundsstatsmodeller er baserede på princippet om, at en eller flere uafhængige stater frivilligt vælger at gå sammen om at etablere en fælles politisk organisation, i dette tilfælde USA, samtidig med at delstaterne hver især fastholder deres individuelle rettigheder som selvstændige stater² (fx Californien, Texas). Delstater bliver i nogle føderationer kaldet kantoner (Schweiz), provinser (Canada), eller *Länder* (Tyskland), men refererer til det samme fænomen: en selvstændig polity der indgår som medlem i en større polity.

En enkel definition af føderalisme er, at det er en politisk organisation, som kombinerer selvstyre og fællesstyre (Elazar, 1987: 12). En forbundsstat er således en sammensat stat, hvor den enkelte delstat bevarer sin identitet og suverænitet over sit territorium, hvor den har selvstyre, samtidig med at den afgiver noget af sin suverænitet til fællesstyret på områder, der angår alle føderationens delstater. Delstaterne vil typisk bevare den resterende magt (*residual powers*), mens de føderale myndigheder har opregnet magt (*enumerated powers*). Suveræniteten er således delt op i to lag, regionalt (delstat, Länder, kanton eller provinser) og føderalt og ikke som i enhedsstater samlet et sted (Ostrom, 1994: 8). Derved kombineres fordelene ved, at beslutninger tages på lokalt niveau (subsidiaritetsprincippet), samtidig med at ressourcer kan aggregeres på områder, der omfatter fællesstyret.

Hvor enhedsstater har en *enten-eller* logik, hvor landet enten er selvstændigt og har fuld suverænitet eller tilhører en anden stat og ingen suverænitet har, så har forbundsstater en helt anden *både-og* logik; medlemsstaterne både bevarer deres selvstændighed og er dele af en større fælles politisk enhed. Det gør det muligt at forene enhed og diversitet inden for ét politisk system (Watts, 1998). Dette kan lade sig gøre, fordi forbundsstatens suverænitet er delt op i et regionalt og et føderalt lag. Således kan de regionale, kulturelle og etniske karakteristika ved de enkelte delstater sikres, samtidig med at de kan opnå flere fælles goder ved at deltage i en større politisk enhed. Elazar beskriver denne både-og logik således: “Federalism has to do with the need of people and polities to unite for common purposes yet remain separate to preserve their respective integrities. It is like wanting to have one’s cake and eat it too” (1987: 33).

I denne sammenhæng er det vigtigt at skelne mellem decentralisering og non-centralisering. Decentralisering forudsætter, at statsmagten i udgangspunktet er centraliseret. Kun ved at være centraliseret ét sted kan den decentraliseres og derved også recentraliseres, om de centrale myndigheder skulle ønske det. I en forbundsstat er suveræniteten over det samlede territorium ikke decentral, men non-central. Magten er ikke placeret ét sted, men spredt ud geografisk blandt de enkelte medlemsstater, som hver især har en forfatningsmæssigt sikret autoritet over deres område og de policy-områder, der vedrører deres region. Samtidig er de policy-områder, der vedrører hele forbundsstaten, placeret hos de føderale myndigheder. Elazar (1987) og Lijphart (2012) pointerer, at denne form for non-centralisering af statsmagten ikke må forveksles med decentralisering, fordi statsmagten i en føderation i udgangspunktet netop ikke er centraliseret ét enkelt sted, men delt imellem de to niveauer.

For at sikre dette non-centrale princip er de politiske institutioner i en forbundsstat intentionelt designet til på den ene side at sikre medlemsstaternes autoritet og selvstyre, og på den anden side at definere de føderale myndigheds autoritet og fællesstyre. Baseret på Elazar (1987), Watts (1998) og Lijphart (2012) kan vi beskrive de institutionelle kendetegn ved en idealtypisk forbundsstat således:

1. Et aftalebaseret politisk system, en foedus, imellem selvstændige politiske enheder (delstater, kantonen, territorier).
2. En føderal forfatning som regulerer den politiske autoritet og definerer magtfordelingen mellem delstaternes selvstyre og de føderale myndigheder. En føderal forfatning er desuden det tydeligste signal om, at der virkelig eksisterer en frivillig foedus.
3. To lag hvor regionalt selvstyre og føderalt fællesstyre kombineres.

4. Et separat forbundsstatsligt parlament hvor de enkelte medlemsstater er repræsenterede. Typisk i et tokammerparlament hvor delstaterne er stærkt repræsenterede i overhuset.
5. En uafhængig forfatningsdomstol eller en anden lignende separat tredje instans (en *umpire*) til tvistløsning imellem forbundsstatens to lag.

Disse grundlæggende institutioner må være til stede, før vi kan tale om en forbundsstat. Ifølge Lijphart (2012) er selve formålet med disse institutioner netop at sikre og fastholde det non-centrale princip, at bevare balancen mellem selvstyre og fællesstyre og at undgå, at enkelte dele af forbundsstaten – delstatsniveau eller forbundsstatsniveau – udvider deres magt og underminerer selve det føderale princip. De føderale institutioner skal således ikke ses som et mål i sig selv, men som en måde at fastholde den føderale idé på.

I hvor høj grad er rigsfællesskabet en føderation?

I denne del vil jeg undersøge, hvor tæt rigsfællesskabet er på den generelle idealtypiske beskrivelse af en føderal politisk organisering, som er beskrevet ovenfor. Analysen er bygget op omkring de fem kendetegn ved den idealtypiske føderation, som undersøges nærmere i de følgende afsnit.

Et aftalebaseret politisk system

Det første føderale kendetegn, vi skal undersøge, er, hvorvidt rigsfællesskabet er baseret på en frivillig aftale, en foedus, imellem de implicerede parter. Rigsfællesskabet består af tre dele: Danmark, Færøerne og Grønland med hver deres sprog, kultur og folk. Hvert område må betegnes som sin egen polity med egne parlamenter, regeringer og administrationer. Ligeledes må rigsfællesskabet selv også betragtes som en polity. Det vil sige, at vi ikke kan sætte lighedstegn mellem Danmark og rigsfællesskabet, men derimod kan vi sætte lighedstegn mellem Danmark, Færøerne, Grønland og rigsfællesskabet.

Selv om vi ikke kan udpege et tidspunkt, hvor dette fællesskab er etableret, så kan vi dog sige, at især anden verdenskrig blev et epokegørende vendepunkt for relationerne mellem Danmark og Færøerne/Grønland. Mens Danmark blev besat af nazisterne i 1940, blev Færøerne (venligt) besat af Briterne, og Grønland kom under beskyttelse af USA året efter. Derved blev de nordatlantiske dele af kongeriget afskåret fra Danmark, og på Færøerne fik lagtinget, sammen med amtmanden, status som lovgivende forsamling for øerne (Sølvará, 2002: 238-239). En lignende udvikling havde fundet sted i Grønland, hvor øget selvstændighed og relationerne til USA havde givet anledning til større beslutningskompetence og mindre afhængighed af Danmark (Hansen, 2017).

Umiddelbart efter anden verdenskrigs afslutning underskrev Danmark sammen med 50 andre lande FN-pagten i 1945, hvor landene forpligtede sig til fredelig afkolonisering og til at understøtte en politisk udvikling i deres kolonier henimod selvstændighed. Kolonisystemet, som havde præget internationale relationer i flere århundreder, blev hermed ikke længere betragtet som et legitimt system og skulle afvikles. Principperne for denne afkoloniseringsproces blev blandt andet nedfældet i Kapitel XI, Artikel 73+74, hvor landene binder sig til at “develop self-government, to take due account of the political aspirations of the peoples ...” (FN, 1945). Færøerne og Grønland forholder sig forskelligt i den henseende, da Danmark aldrig har erklæret Færøerne som en koloni, mens Grønland har haft status som koloni helt op til 1953, da Grønland blev integreret i den danske stat, og grønlænderne fik samme borgerrettigheder i henhold til grundloven som andre danske statsborgere. Det afgørende i denne sammenhæng er imidlertid, at FN-pagten fra 1945 satte en ny dagsorden for relationerne mellem stater og deres kolonier, og det er i lyset af denne udvikling, at vi må se hjemmestyreordningerne og senere selvstyreordningen i Grønland (DIIS, 2007; Fonseca og Marcos, 2013; Gouraige, 1974; FN, 2011). I det følgende vil jeg især se på de historiske begivenheder på Færøerne, som førte til den færøske hjemmestyreordning, da denne model i høj grad prægede den grønlandske ordning, der kom senere.

I 1946, året efter at Danmark havde underskrevet FN-pagten, påbegyndtes forhandlingerne mellem Danmark og Færøerne om den fremtidige statsretslige stilling, og der blev fra starten lagt op til at etablere en ny form for frivilligt fællesskab. Statsminister Knud Kristensen udtrykte det således,

Jeg ser saaledes på det, at de to Parter er ligeberettigede Faktorer, der staar fuldstændigt frit over for hinanden, og som selvstændigt kan tage Stilling, uden at den ene eller den anden Part udsættes for Tvang til at indtage anden Stilling end den selv ønsker. Men hvis Synspunkterne ikke er overensstemmende, maa hver Part tage sit Ansvar for sin endelige Beslutning (Upprit, 1946: 1).

Formuleringen ”ligeberettigede faktorer” var nye toner og signalerede en ny epoke i relationerne til Danmark; en tid hvor spørgsmålet om relationerne mellem Danmark og Færøerne/Grønland var til revision. Hvordan de præcist skulle være, var stadig uklart, men én ting var klart: Kolonitidens imperialistiske statsform skulle afløses af en forhandlingsbaseret statsform.

Under de samme forhandlinger blev formuleringer som “det hidtidige dansk-færøske fællesskab”, “sammørighed”, “dansk-færøsk forbindelse”, og “rigshed” brugt (Upprit, 1946). Det var dog uklart, hvad der lå i disse formuleringer. På

et tidspunkt under forhandlingerne spurgte den færøske jurist, bankdirektør og politiker, Thorstein Petersen, "Hvad forstaar man ved det "Rigsfællesskab", som Statsministeren nævner? Enig i, at en egentlig Enhedsstat maa have een Lovgivningsmagt, eet Ministerium, eet Flag o.s.v. Men vi ønsker, at der skal være to Lovgivningsmagter, to administrative Styrelser o.s.v." (Upprit, 1946: 46). Thorstein Petersen (Fólkaflokkurin) bliver ofte forbundet med løsrivelsesbevægelsen, hvilket umiddelbart virker nærliggende, hvis man fortolker situationen ud fra en samhørighed-løsrivelsesdikotomi (se fx Wang, 2010: 143). Men ud fra forhandlingsreferatet blev der imidlertid ikke fremsat direkte krav om løsrivelse, men derimod et ønske om et separat færøsk parlament. Set i et føderalt perspektiv ville det være mere korrekt at beskrive Thorstein Petersen som føderalist. Det er i denne sammenhæng interessant, at det samme politiske parti, som Thorstein Petersen repræsenterede i 1946, Fólkaflokkurin, i det 21. århundrede netop har en føderation som eksplicit politisk målsætning. Således skriver Fólkaflokkurin i deres partiprogram i 2019: "Vi vil et fællesskab mellem to selvstændige lande, hvor forhandlingsresultat er en føderal lov (samríkjalog), som skal forelægges en folkeafstemning" (Fólkaflokkurin, 2019).³ (Om Thorstein Petersens politik, se Thorsteinsson og Sølvará, 2014: 275-276).

Forhandlingerne i 1946 endte dog uden resultat, dels fordi de danske myndigheder primært tænkte i enhedsstatslige baner og ikke ville gå med til at give lagtinget lovgivningsmagt, dels fordi den færøske forhandlingsdelegation internt ikke var enig om, hvilken status Færøerne skulle have i fremtiden. Lagtinget vedtog at udstede en folkeafstemning om løsrivelse eller regeringens forslag, som gik ud på at give lagtinget mulighed for at udstede anordninger og retsfor skrifter. Til alles overraskelse stemte 50,7 pct. ja til løsrivelse. Resultatet var dog langt fra overbevisende, da kun 67,5 pct. af vælgerne havde stemt, hvilket betød, at kun 32,9 pct. af den samlede vælgerskare havde stemt ja til løsrivelse. Til sammenligning havde 95,3 pct. af den islandske vælgerskare stemt ja til løsrivelse fra Danmark i 1944 (Sølvará, 2014: 108). Desuden var der flere ugyldige stemmer, da føderalisten Thorstein Petersen havde anbefalet vælgere, som hverken ønskede regeringens forslag eller løsrivelse, at skrive "nej" ud for regeringens forslag, selv om det klart stod at der kun måtte sættes et kryds ved en af mulighederne (Sølvará, 2002: 271-272).

Kort efter blev der udskrevet nyvalg, og det nye lagting genoptog forhandlingerne med Danmark. Efter flere måneders forhandlinger blev parterne enige, og resultatet blev hjemmestyreloven fra 1948 (Sølvará, 2002: 254). Til forskel fra den første forhandlingsrunde i 1946 blev disse forhandlinger foretaget med et vist passivt militærpres i baggrunden, da Danmark sendte en fregat til Færøerne. Det er dog ikke muligt at sige, om dette påvirkede det endelige udfald.

Én ting står dog klart: Der havde været forhandlinger mellem Færøerne og Danmark om Færøernes fremtidige forfatningsmæssige stilling, de færøske folkevalgte repræsentanter var splittede, ligesom den færøske befolkning var splittet i spørgsmålet om, hvordan relationerne til Danmark skule være i fremtiden. På den anden side af forhandlingsbordet sad Danmark, som synes at have haft en entydig holdning: at bevare Færøerne som en del af riget. Resultatet blev den hjemmestyreordningen fra 1948, som på et afgørende punkt imødegik ønsket fra forhandlingerne i 1946 om anerkendelse af det 1000-årige Lagting som lovgivende parlament for Færøerne. Dette system dannede senere præcedens for den grønlandske hjemmestyreordning i 1979. I præambelen i den færøske og den grønlandske hjemmestyreordning bemærkes, at lovene er resultat af forhandlinger mellem ligestillede parter, hvilket gentages i selvstyreloven, overtagelsesloven og fuldmagsloven. Tabel 1 viser uddrag af disse loves præambler.

Hjemmestyreordningen, selvstyreordningen, overtagelsesloven og fuldmagsloven er således alle baseret på forudgående forhandlinger mellem to ligestillede parter, der har indgået en aftale om et fælles politisk system. ”Ligestillede parter” betyder ikke socioøkonomisk eller magtmæssig ligestilling, da forskellene er åbenlyse, men derimod at Danmarks, Færøernes og Grønlands rettigheder bliver ligestillede, i modsætning til førkrigstidens differentiering. Formuleringerne om ”ligestillede parter”, der har indgået ”forhandlinger”, må således ses som et afgørende princip, der er med til at signalere forskellen mellem kolonitidens imperialisme og efterkrigstidens afkolonisering med rigsfællesskabet som en ny politisk ordning.

Dette systems politiske legitimitet er baseret på de forhandlinger og den aftale, der er indgået mellem de demokratisk valgte repræsentanter fra Færøerne, Grønland og Danmark, mens dens legalitet er baseret på, at hjemmestyreordningen og selvstyreordningen er vedtaget som love i de respektive parlamentariske forsamlinger. Rigsfællesskabet er således et de facto aftalebaseret politisk system og har det første, og måske det vigtigste, kendetegn ved en føderation.

Table 1: Rigsfællesskabet – en foedus?

	Færøerne	Grønland	Nøgleord der indikerer en aftale (foedus)
Præambel i hjemmestyrelse	<p>“... har Rigsdagen i Overensstemmelse med Vedtagelse i Færøernes Lagting vedtaget og Vi ved Vort Samtykke stadfæstet følgende Lov om Færøernes forfatningsmæssige Stilling i Riget” (Lov nr. 137 af 23/03/1948).</p> <p>N/A</p>	<p>“... har folkettingen i overensstemmelse med vedtagelse i Grønlands landsråd vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov om Grønlands forfatningsmæssige stilling i riget” (Lov nr. 577 af 29/11/1978).</p> <p>“... bygger loven på et ønske om at fremme ligeværdighed og gensidig respekt i partnerskabet mellem Danmark og Grønland. Loven bygger i overensstemmelse hermed på en overenskomst mellem Naalakkersuisut og den danske regering som ligeværdige parter” (Lov nr. 473 af 12/06/2009).</p> <p>N/A</p>	<p>Overensstemmelse Samtykke Forfatningsmæssige stilling</p>
Præambel i selvstyrelse	N/A	<p>“... bygger loven på et ønske om at fremme ligeværdighed og gensidig respekt i partnerskabet mellem Danmark og Grønland. Loven bygger i overensstemmelse hermed på en overenskomst mellem Naalakkersuisut og den danske regering som ligeværdige parter” (Lov nr. 473 af 12/06/2009).</p> <p>N/A</p>	<p>Ligeværdige parter Respekt Overenskomst Samtykke</p>
Præambel i overtageselslov	<p>“... Denne lov bygger på en overenskomst mellem Færøernes landsstyre og den danske regering som ligeværdige parter” (Lov nr. 578 af 24/06/2005).</p>	N/A	<p>Ligeværdige parter Overenskomst</p>
Præambel i fuldmagtslov	<p>“... Denne lov bygger på en overenskomst mellem Færøernes landsstyre og den danske regering som ligeværdige parter” (Lov nr. 579 af 24/06/2005).</p>	N/A	<p>Ligeværdige parter Overenskomst</p>

Rigsfællesskabets forfatningsmæssige grundlag

Vi skal nu se på det næste kendetegn ved føderationer, nemlig at de har en føderal forfatning, og undersøge rigsfællesskabets forfatningsmæssige grundlag. Det aftalebaserede politiske system, som er beskrevet ovenfor, er baseret på grundloven (1849, 1953), hjemmestyrelovene (1948, 1979), overtagelsesloven (2005), fuldmagtsloven (2005), selvstyreloven (2009) og den sædvane, der har udviklet sig i efterkrigstidsperioden omkring relationerne mellem rigsfællesskabets dele. Dette lovkompleks, som rigsfællesskabet er baseret på, er ikke etableret på *et* bestemt tidspunkt, men har udviklet sig ad hoc over en længere historisk periode. En udvikling der ikke er sket i isolation fra omverdenen, men parallelt med den internationale udvikling (fx FN-pagten, afkoloniseringsprocessen og international ret), hvilket tilsammen har sat den internationale kontekst for dannelsen af relationerne imellem Grønland, Færøerne og Danmark. Der findes således ikke én enkelt kodificeret “rigsfællesskabets forfatning”, men derimod en ukodificeret forfatning bestående af flere retlige dokumenter. Et system der ifølge Markko Suksi bedst beskrives som værende baseret på “customary constitutional law or on constitutional convention” (2018: 6). Rigsfællesskabet er på dette punkt i godt selskab med lande som Canada, Israel, Storbritannien eller, hvis man vender blikket længere tilbage i historien, Den Romerske Republik i 508-27 f.Kr., hvis forfatning ligeledes var baseret på forskellige retlige dokumenter og sædvane (Azzi, 2017; Knesset, 2007; Lintott, 2003; TCU, 2019).

Dette rejser imidlertid flere spørgsmål om, hvordan disse ordninger passer sammen med grundloven, og problematiserer selve idéen om Danmarks kongerige som en enhedsstat. Set fra et enhedsstatsligt perspektiv, så kan ordningerne kun ses som delegation af myndighed til Færøerne og Grønland, som til enhver tid kan trækkes tilbage, skulle Danmark ønske det.

Problematikken er helt kort denne: Grundloven siger klart, at Folketinget er rigets lovgivende forsamling, og at skat, straf og ekspropriation kun kan foretages med hjemmel i lov. Der er ifølge grundloven ikke hjemmel til tre lovgivende forsamlinger, men kun én: folketinget. Derfor kan hjemmestyre- og selvstyreordningerne kun forstås som en delegation af magt, der udspringer af folketinget, og ikke som en etablering af nye lovgivningsmyndigheder på samme niveau som folketinget. Men dette synspunkt harmonerer dårligt med de historiske kendsgerninger og selve legitimeringsgrundlaget for hjemmestyre- og selvstyreordningen, som netop er baseret på en aftale mellem selvstændige parlamenter. Hvordan kan der være tale om en aftale mellem ligestillede parter, hvis den ene parts (landsstyret/landstinget) eksistensgrundlag udspringer af den anden (folketinget)?

Ordningerne rejser således nogle fundamentale problemer om hjemmestyre- og selvstyreordningens egentlige indplacering i rigets retshierarki, og hvordan rigsfællesskabet skal forstås. I et føderalt perspektiv kan man sige, at problematikken handler om, hvorvidt rigsfællesskabet mere ligner Storbritannien, hvor det britiske parlament i princippet kan trække den skotske lovgivningsmagt tilbage, eller hvorvidt det mere ligner USA, hvor kongressen i princippet *ikke* kan trække lovgivningsmagten tilbage fra fx Californien.

Der har i denne debat været to fortolkninger: en enhedsstatslig fortolkning (delegationsteorien) der kun fokuserer på selve den juridiske tekst, og en føderal fortolkning (aftalteorien) hvor lovens politiske og samfundsmæssige kontekst tages med i betragtning (de samme fortolkninger gælder for selvstyreordningen, og jeg vil derfor ikke skelne mellem disse i denne sammenhæng).

Den enhedsstatlige fortolkning blev fremført af Alf Ross og Poul Meyer, som hver især argumenterede for, at den færøske hjemmestyreordning var en ekstraordinær delegation af kompetence, men ikke desto mindre en delegation og ikke afgivelse af suverænitet. Ifølge Ross var det retsligt ukorrekt at betegne lagtingslove som love, da de i virkeligheden var anordninger. Når det alligevel kaldes lagtingslove, så er det kun af navn, men ikke essens. "Terminologien er ideologisk begrundet i ønsket om at markere den særstilling som Færøerne i national, historisk og geografisk henseende indtager inden for riget ..." (Ross, 1959: 163). Ross uddyber ikke, hvilke ideologiske grunde han henviser til, men formodentlig mener han her, at på samme måde som færøske pengesedler har færøsk tekst og derved giver indtryk af at være færøsk valuta, hvor det i virkeligheden er dansk valuta, så er færøske lagtingslove ikke rigtige love, men kun kaldt lagtingslove af navn af ideologiske grunde. "Retligt adskiller lagtingslovene sig ikke fra anordninger med derogatorisk kraft, og retligt må det færøske hjemmestyre karakteriseres som et kommunalt selvstyre af usædvanligt vidtgående omfang" (Ross, 1959: 163-164). Meyer fremfører, "Jeg har i en artikel i Juristen 1947.289 ff. redegjort for karakteren af de retsfor skrifter, der under navn af lagtingslove udstedes af det færøske lagting indenfor området af hjemmestyret og påvist, at disse 'love' i et og alt må betragtes som delegationsanordninger" (Meyer, 1950: 200). Bemærk at Meyer her beskriver lagtingslove som "love", altså i gåseøjne, for at markere, at de ikke kan anskues som virkelige love. Derfor var det ifølge Ross heller ikke nødvendigt at ændre grundloven for at gøre plads til hjemmestyreordningerne – i princippet kunne man lave samme ordning for Amager.

Den føderale fortolkning blev først fremsat af landsretssagfører, embedsmand og politiker, Edward Mitens, i 1950'erne som respons til Ross og Meyers fortolkning af hjemmestyreloven (bemærk: Mitens brugte ikke selv terminolo-

gien ”føderal fortolkning”. Det er min udlægning af Mitens, JC). Ifølge Mitens, så kan vi ikke forstå hjemmestyreordningen alene ud fra et juridisk-logisk ræsonnement med udgangspunkt i grundloven, men bliver nødt også til at inddrage den samfundsmæssige og politiske virkelighed, som denne er en del af. Uanset hvad Ross og Meyer ellers måtte mene om lagtingslove, om de er rigtige love eller anordninger i forklædning af ”love”, hævdede Mitens, så må borgere på Færøerne forholde sig til lagtingslove, som om de rent faktisk var love. ”Det kan ikke nytte, at jeg nægter at betale skatten til landskassen eller tolden. Jeg vil blive dømt og udpantning foretaget. Derfor har lagtinget for borgerne på Færøerne lovgivende myndighed, som vi må bøje os for. Det er en realitet, hvad der er det vigtigste” (Mitens, 1950: 2). Mitens indså ligeledes, at hjemmestyreordningen havde enorme konsekvenser for selve forståelsen af rigsfællesskabet, og konkluderede, at ”Færøerne er ikke en stat, men et land med delvis statskvalitet“ (1950: 2).

På linje med Mitens i 1950’erne argumenterede Max Sørensen og Peter Germer for, at der ikke kunne være tvivl om, at hjemmestyreløve var virkelige love, da der i selve hjemmestyrelovens tekst står, at ”hjemmestyret har ’lovgivende myndighed’ i særانliggende” (1988: 52). De pointerer, at ” [l]ovens indledning fremhæver dens særlige karakter, idet der henvises dels til ’den særstilling Fæøerne i national, historisk og geografisk hensende indtager inden for riget” (1988: 52), og at der i hjemmestyreloven eksplicit står, at ”loven vedrører ’Færøernes forfatningsmæssige stilling i riget” (1988: 52). Derudover havde Rigsdagen vedtaget loven i overensstemmelse med det færøske lagting efter forhandlinger baseret på en anerkendelse af den nationale selvbestemmelsesret (1988: 52).

I forlængelse af denne diskussion anvender Fredrik Harhoff i sin disputats *Rigsfællesskabet* (1993) et *reducto absurdum* argument og undersøger konsekvenserne af den enhedsstatslige fortolkning. Hvad sker der, hvis man accepterer præmisserne i delegationsteorien? Hvilke implikationer vil det have for forståelsen af hjemmestyreordningerne og derved af rigsfællesskabets karakter? Harhoff tager udgangspunkt i retssystemets hierarki, som deles op i tre lag hvor a) grundloven står over b) love, som står over c) anordninger således:

- a. Grundlov
- b. Lov
- c. Anordning

Spørgsmålet er imidlertid, hvor man skal placere hjemmestyreordningerne i dette hierarki. Harhoff argumenterer således: Ifølge delegationsteorien kan den

(hjemmestyreløven) kun være en almindelig lov (b), vedtaget i folketinget. Følger man dette ræsonnement, da vil de "love", som lagtinget og landstinget vedtager, have status som anordninger (c). Men hvis de er anordninger, hvordan kan de så udskrive skat, uddele straf og foretage ekspropriationer? Grundloven siger jo utvetydigt, at skat kan kun udskrives, og frihed kun berøves, og ekspropriationer kun foretages med hjemmel i lov og ikke anordninger, som færøske og grønlandske "love" ifølge delegationsteorien er. Accepterer man delegationsteoriens præmisser, hævder Harhoff, da kommer man til den uomtvistelige konklusion, at hjemmestyrets skatteindkrævning, frihedsberøvelse (fx fængselsstraf) og ekspropriation (fx planlove) har været foretaget uden lovhjemmel, fordi "lovene" var ikke rigtige love, men anordninger, og derfor var grundlovsstridige. Harhoff kommer til den konklusion, at delegationsteorien fører til absurde konklusioner og derfor må forkastes.

Harhoffs løsningsforslag er, at hjemmestyreordningerne må/kan placeres *under* grundloven (a), men *over* folketingslove (b), således at folketingslove, lagtingslove og landstingslove sidestilles i retshierarkiet. Det betyder, at ordningerne, hvis man følger Harhoffs argumentation, kan anskues som en mellemting mellem lov og forfatning og dermed har fået forfatningslignende karakter. Et synspunkt der deles med Spiermann, som ligeledes konkluderer, "at hjemmestyreordningerne har fået karakter af forfatningsretlige institutioner" (2008: 15). Dette argument understøttes af det faktum, at der i præambelen til den færøske og grønlandske hjemmestyrelov står, at det er en "... lov om Færøernes/Grønlands forfatningsmæssige stilling i riget" (se tabel 1; se også Sørensen og Germer, 1988: 47).

Harhoff hævder videre, at dette har afgørende betydning for selve forståelsen af rigsfællesskabets karakter: "Danmark er med andre ord ikke længere en enhedsstat, men udgør et rigsfællesskab af tre autonome dele, men med Danmark som den forfatningsretligt dominerende part, der besidder den residuale lovgivende, udøvende og dømmende kompetence" (Harhoff, 1993: 498). Videre skriver Harhoff, at både den færøske og den grønlandske hjemmestyreordning er et resultat af forhandling og aftale, og på Grønland blev der desuden afholdt en folkeafstemning om loven, inden den blev vedtaget i Danmark. Skal disse love ændres, da må det nødvendigvis ske med de færøske og grønlandske myndigheders samstykke (1993: 272).

En anden pragmatiker er Henrik Zahle, der pointerer, at hvis man ud over det faktum, at hjemmestyreordningerne er resultat af forhandlinger, også tager folkeretten i betragtning, som Danmark jo har forpligtet sig til at overholde, da bliver det svært at fastholde delegationsteorien.

Delegationsteorien er klar og enkel at indpasse i den traditionelle forfatningsretlige helhed, men den tager ikke tilstrækkeligt hensyn til den politiske ramme for især den færøske ordning. Det er den etniske, sproglige, kulturelle og geografiske særstilling, der har begrundet de særlige ordninger. Når den internationalretlige anerkendelse af de enkelte folks selvbestemmelsesret sammenholdes med tilrettelæggelsen af de forhandlinger, som blev ført mellem på den ene side Danmark, på den anden side henholdsvis Færøerne og Grønland, må forfatningsretten anerkende de færøske og grønlandske befolkningers selvstændighed (Zahle, 2003: 5).

I den politiske debat er disse to hovedlinjer, den enhedsstatlige og den føderale fortolkning, mindre adskilte. I 2000 foreslog daværende statsminister, Poul Nyrup Rasmussen, at man kunne revurdere hjemmestyrordningen:

i givet fald også vil være muligt at gennemføre en nyordning med det klare sigte, at ordningen ikke alene politisk og moralsk, men også statsretligt forankres i et princip om uigenkaldelighed. Sigtet vil altså være, at Danmark ikke engang i fremtiden kan tage det fra det færøske folk, som én gang er givet (Poul Nyrup Rasmussen i Rasmussen, 2018).

En sådan ændring ville i givet fald have bragt rigsfællesskabet tættere på en formaliseret føderal politisk organisering, men blev dog ikke gennemført. I 2018 dukkede problematikken om genkaldelighed igen op på dagsordenen, da den færøske folketingsrepræsentant Magni Arge spurgte statsministeren, Lars Løkke Rasmussen, om han delte Nyrups opfattelse. Statsministeren svarede ikke direkte på spørgsmålet om en nyordning af rigsfællesskabet, men henviste i stedet for til andre dele af Nyrups svar fra 2000, hvor både den enhedsstatlige og den semiføderale fortolkning kom i spil (Rasmussen, 2018):

Den enhedsstatlige fortolkning:

at hjemmestyreløven statsretligt kan ændres af Folketinget.

Den semiføderale fortolkning

at hjemmestyreløven efter ministeriets opfattelse under alle omstændigheder er en lov af særlig karakter, hvilket lovens særlige indledning gør klart, og at der for ministeriet ingen tvivl er om, at loven politisk og moralsk betragtes som en overenskomst mellem Danmark og Færøerne, som ikke bør ændres ensidigt af de danske myndigheder uden samtykke fra hjemmestyrets organer.

Vi ser således, at den enhedsstatslige fortolkning om hjemmestyreordningen som delegation fastholdes, samtidig med at det føderalistiske synspunkt om hjemmestyreordningen som en aftale også understreges. Samtidig anerkendes, at hjemmestyreløven har en ”særlig karakter”. Hertil kommer, at hverken hjem- eller selvstyreordningerne nogensinde er blevet ændret ensidigt, hvilket igen understøtter Suksis fortolkning af rigsfællesskabets forfatning som ukodificeret og baseret på sædvane.

De potentielle konflikter omkring fortolkningen af hjemmestyre- og selvstyreordningens karakter, både i den akademiske litteratur og i den politiske debat, indkapsles således i det, Zahle har betegnet som ”pluralisme i Hjemmestyret”. En omgangsform, der muliggør to ellers uforenelige fortolkninger at eksistere samtidig (Zahle, 1998: 59).

På baggrund af ovenstående overvejelser synes det rimeligt at anskue hjem- og selvstyreordningerne som elementer i rigsfællesskabets ukodificerede semiføderale forfatning. Den er ukodificeret, fordi den er baseret på flere dokumenter (love og aftaler) samt sædvane, og ikke et enkelt dokument. Den er semiføderal, fordi der hersker uklarhed om, hvordan hjemmestyre- og selvstyreordningerne eventuelt kan ændres, samtidig med at den klart definerer distinktionen imellem rigsdelenes selvstyre og rigsmyndighedernes fællesstyre. Det er en forfatning, fordi det er på dette grundlag, rigsfællesskabets politiske autoritet udspringer.

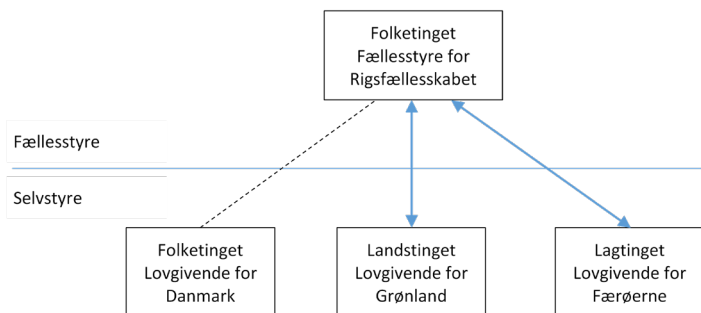
Rigsfællesskabet opfylder således *delvist* den idealtypiske forbundsstats karakteristika om en føderal forfatning (punkt 2). Skulle man ønske at flytte rigsfællesskabet yderligere i den føderale retning, ville en mulighed være at følge Bárður Larsens og Kristian Joensens forslag om at indsætte en ændringsregel i hjemmestyre- og selvstyreordningerne, således at fremtidige ændringer i hjemmestyreordningen kun er gyldige, hvis der er flertal for ændringen i begge parlamenter (Larsen og Joensen, 2018).

To distinkte niveauer i rigsfællesskabet: fællesstyre og selvstyre

Vi er nu kommet til føderationens tredje og fjerde kendetegn, som jeg i dette afsnit vil behandle under et, da de hænger nøje sammen. Det tredje kendetegn er, at der findes to lag – et delstatsniveau med selvstyre og et føderalt niveau der varetager føderationens fællesstyre. Disse to lag kommer blandt andet til udtryk i føderationens fjerde kendetegn, som er et separat føderalt parlament. Hvordan forholder det sig med Rigsfællesskabet, findes der to lag, og er der et Rigsfællesskabets parlament?

Hvis man ser på Rigsfællesskabet med et føderalt blik, vil man få øje på en interessant føderal-lignende politisk organisation med to lag: et med regionalt selvstyre og et med et føderalt-lignende fællesstyre:

Figur 1: Det føderale perspektiv på Rigsfællesskabet

Her er de tre lovgivende forsamlinger sidestillet i den forstand, at love produceret i de respektive regioner Danmark, Færøerne og Grønland har ligestillet beslutningsmyndighed over deres respektive geografiske områder og på de politikområder, de råder over. En konsekvens er, at der kan produceres forskellige lovgivninger og dermed forskellige retsforhold inden for riget.

Færøernes hjemmestyre og Grønland selvstyreordning beskriver, hvilke sagsområder kan overtages af det færøske og grønlandske selvstyre, og hvilke områder er under rigsmyndighederne som fællesstyre. I den færøske ordning blev områder, som umiddelbart kunne overtages uden forhandling, optegnet under liste A, mens områder, der kunne overtages efter forhandling med den danske regering, blev optegnet under liste B. Det samme system blev brugt i den grønlandske selvstyreordning og kaldt liste I og liste II. Under rigsfællesskabets fællesstyre kommer forsvars- og sikkerhedspolitik, statsborgerskab, penge- og valutapolitik samt grundloven og højesteret, som ikke kan overtages af rigsdelen. Ordningerne definerer således indholdet og grænserne for rigsdelenes selvstyre og rigsfællesskabets fællesstyre, og hvordan disse kan kombineres i praksis.

Suveraniteten er således geografisk uddifferentieret til tre sidestillede parlamenter: folketinget i Danmark, landstinget i Grønland, og lagtinget på Færøerne. Samtidig varetager folketinget hele rigsfællesskabets fælles anliggender som forsvar, pengepolitik, udenrigspolitik (undtaget på de punkter der direkte vedrører Færøerne og Grønland, så som fiskeriaftaler, handelsaftaler, udenlandsk repræsentation). Folketinget har her en dobbelt rolle som parlament for Danmark og for rigsfællesskabet som helhed.

Rigsfællesskabet har således to klart distinkte niveauer, hvor selvstyre og fællesstyre kombineres på en sådan måde, at folketinget har to roller, en som parlament for Danmark og en rolle som parlament for rigsfællesskabet. Der findes således ikke noget separat føderalt parlament, men folketinget har en dobbeltrolle som delstats- og føderalt parlament.

Når det kommer til den udøvende magt, kan forholdene dog være mindre entydige. Det kommer an på, hvorvidt der er en dual eller kooperativ føderalisme på spil. Generelt kan vi sige, at der på politikområder, der er overtaget af Færøerne og Grønland eksisterer en dual føderalisme, hvor den lovgivende og udøvende magt duplikeres på de to niveauer. For eksempel så har rigsdelenes deres egen skatteminister, fiskeriminister og uddannelsesminister (ikke udtømmende liste), hvor politikområderne ligeledes holdes stort set adskilt.

På det udenrigspolitiske område, som hører under fællesstyret, eksisterer der på den anden side en vis grad af kooperativ føderalisme. Således har der været årlige ”rigsmøder”, hvor statsministeren, lagmanden og landsstyreformanden mødes til en uformel snak om fælles interesseområder (Naalakkersuisut, 2019; Statsministeriet, 2018). Derudover har Grønland og Færøerne egne selvstændige repræsentationer i danske ambassader i udlandet og er en del af det danske ambassadesystem. Et andet eksempel på den kooperative føderalisme i praksis er rigsfællesskabets repræsentation i det Arktiske Råd. Oprindeligt havde rigsfællesskabet tre pladser, en for hver rigsdal, hvilket gav overrepræsentation i forhold til de andre arktiske stormagter. Efter pres fra de andre lande (især Canada og Sverige) blev dette reduceret til to mandater, som skal deles imellem Danmark, Grønland og Færøerne. I praksis skiftes Færøerne og Grønland om den ene plads og kommer til orde i sager, der vedrører deres område (Jákupstovu, 2016). Når det kommer til den udøvende magt, er forholdet således mere komplekst end den ovenstående model indikerer, og selv om det ikke er afgørende i denne sammenhæng, så ville det være interessant at undersøge, hvordan fx Udenrigsministeriet balancerer imellem varetagelsen af rigsfællesskabets interesser og Danmarks interesser (se fx Heinesen, 2018).

En udvikling, der i nyere tid har flyttet rigsfællesskabet længere hen ad den føderale vej, er overtagelsesloven for Færøerne fra 2005 og Grønlands selvstyrelov fra 2009, som vender om på fordelingen af opregnet (enumerated) magt og resterende (residual) magt. Systemet med liste A og B i hjemmestyreordningerne fra 1948/1979 gav Færøerne og Grønland opregnet magt. Det vil sige, at kun kompetenceområder, der var defineret på listen, potentielt kunne overtages, mens Danmark beholdt den resterende magt. Dette forhold er typisk omvendt i føderale stater, hvor delstaterne har den resterende magt, og de føderale myndigheder har opregnet magt. Et forhold, der sandsynligvis har at gøre med, at

de fleste føderale stater er *get-together* føderationer, hvor delstaterne i udgangspunktet var suveræne stater, der gik sammen med andre stater og dannede et føderalt lag med kompetence på nogle bestemte områder, som altså blev opregnet (enumerated). Ved indførelsen af overtagelsesloven blev det tidligere forhold imellem opregnet og resterende magt vendt på hovedet, således at som i føderale stater fik Danmark nu opregnet magt (statsforfatningen, statsborgerskab, højesteret, udenrigs-, sikkerheds- og forsvarspolitik), mens hjemmestyrene fik resterende magt. Selvstyreloven giver Grønland mulighed for at overtage alle områder. ”In fact, in the 2009 Self-Government Act concerning Greenland, the Danish Parliament went so far as to make possible the transfer of all legislative areas to Greenland and the declaration of independence by Greenland” (Suksi, 2018: 1). Det betyder, at skulle der opstå nye politikområder i fremtiden på Færøerne eller Grønland, som der ikke er taget højde for i hjemmestyre- og selvstyreloven, og som ikke falder ind under den opregnede magt, da vil de formodentlig automatisk tilfalde Færøerne og Grønland. Derved er rigsfællesskabet begyndt at ligne en føderal politisk organisering endnu mere (Suksi, 2018: 1).

Spørgsmålet omkring de to niveauer i rigsfællesskabet har til tider ført til forvirring. Et konkret eksempel er en forespørgsel fra den færøske folketingsrepræsentant, Sjúrdur Skaale, i 2018 om retningslinjerne for stedlige henvisninger i dansk lovgivning. Anledningen til den konkrete sag var en tvist om en borgers ret til folkepension, når vedkommende havde boet en del af sit liv i Danmark og en del på Færøerne. Vedkommende havde ret til pension for den tid, vedkommende havde boet i DK, men ikke på Færøerne. Det var ikke selve spørgsmålet om pension, der fik Sjúrdur Skaale at stille spørgsmålet i folketinget, men hvad forskellen mellem ”her i landet” og ”her i riget” egentlig er. Justitsministeren svarede:

Der er ikke retningslinjer for, hvad der skal forstås ved stedlige henvisninger som ”her i landet” og ”her i riget”, og der kan derfor ikke gives et generelt svar herpå. Svaret vil således altid bero på en konkret fortolkning af den relevante lovgivning. Ud fra en almindelig sproglig forståelse vil ”her i riget” dog henvise til rigsfællesskabet og således omfatte både Danmark, Færøerne og Grønland, mens ”her i landet” vil skulle forstås som Danmark (Poulsen og Christensen, 2018).

Rigsfællesskabet opfylder således den idealtypiske forbundsstat tredje kendetegn i kraft af dets to distinkte niveauer: rigsdel og rigsfællesskab. På overtagne områder eksisterer der en overvejende dual føderalisme, hvor de udøvende funktioner duplikeres på de to niveauer. Således har hver rigsdel sin egen fiskerimi-

nister, uddannelsesminister osv. På nogle fællesområder eksisterer en kooperativ føderalisme, hvor rigs- og rigsdelsmyndigheder samarbejder på enkelte områder, fx på det udenrigspolitiske område. Desuden holdes der årlige rigsmøder, hvor regeringslederne træffes for at diskutere overordnede politikker, der vedrører alle rigets dele. Da der ikke eksisterer et separat føderalt parlament for hele rigsfællesskabet, opfylder det ikke den idealtypiske forbundsstats fjerde kendetegn, et separat føderalt parlament. Dog er Færøerne og Grønland repræsenteret i folketinget, som har en dobbeltrolle som parlament for rigsdelen Danmark og for rigsfællesskabet (Danmark + Færøerne + Grønland). I lovgivningsarbejdet skelnes mellem de to niveauer med formuleringen ”denne lov gælder ikke for Færøerne/Grønland”, når folketinget vedtager love, der kun vedrører Danmark.

Twisteløsning imellem rigs- og rigsdelsmyndigheder

Vi er nu kommet til undersøgelsen af det femte kendetegn ved føderationer, nemlig at de har en uafhængig tredje instans, en umpire, til at løse konflikter mellem forbundsstatens to niveauer. Typisk vil dette blive foretaget af en politisk uafhængig forfatningsdomstol, som begge parter kan appellere til i tilfælde af konflikt om kompetencefordelingen mellem forbundsmyndighederne og delstatsmyndighederne. Hvordan forholder det sig i rigsfællesskabet på dette punkt?

Hjemmestyre- og selvstyreordningerne indeholder en funktionel ækvivalent til denne umpire, da både den færøske hjemmestyreordning og den grønlandske selvstyreordning indeholder foreskrifter for tvisteløsning mellem rigsdelen og rigsmyndigheder.

I den færøske ordning er denne funktion beskrevet i § 6, der giver hjemmel til at oprette et separat nævn med to medlemmer fra den færøske regering og to medlemmer fra den danske regering, samt tre højesteretsdommere udpeget af højesterettens præsident. I fald de fire politiske repræsentanter er enige, er sagen afsluttet. Hvis ikke, afgøres sagen af de tre højesteretsdommere. Denne institution er dog aldrig blevet anvendt i praksis (Poulsen, 2018: 106; Rógvi, 2013: 273). I stedet for har man benyttet sig af det almindelige retsvæsen og domstolene (Rógvi, 2013: 273). I den grønlandske selvstyreordning fra 2009, Kapitel 6, § 19 Tvisteløsning, er der ligeledes hjemmel til at oprette et nævn på samme måde som i den færøske hjemmestyreordning fra 1948. Den grønlandske ordning til tvisteløsning har mig bekendt heller ikke været benyttet i praksis.

Man kan undre sig over, hvorfor der eksisterer en særlig tvisteløsningmekanisme i hjemmestyre- og selvstyreordningerne. Ifølge Harhoff ”illustrerer dette imidlertid den særlige karakter af de konflikter, der potentielt er indeholdt i hjemmestyreordningen, og denne betragtning må underbygge påstanden om

Hjemmestyrets særlige forfatningsmæssige karakter” (1993: 255). Suksi rejser spørgsmålet, hvorfor denne mulighed for tvistløsning aldrig har være benyttet, og konstaterer, “In situations of doubt, the governments of Denmark and the Faroe Islands have negotiated and reached solutions on how the Home Rule Act should be understood“ (2018: 77).

En case, der illustrerer, hvordan denne ordning bliver fortolket af domstolene i dag, er den såkaldte ”grindadómurin” (grindedom) fra 2016. Baggrunden for sagen var, at de færøske myndigheder indførte en ny grindalóg (grindelov), der primært havde til formål at inddæmme Sea Shepherds aktivitet på Færøerne. Sea Shepherd havde haft success med at blokere færøsk grindefangst, blandt andet fordi politiet havde begrænset myndighed til at gribe ind. Den nye lov gav derfor politiet udvidede muligheder for at bekæmpe Sea Shepard. Sagsøger, en færøsk borger, var dog af den opfattelse, at disse udvidede kompetencer var i strid med grundloven (frihedsberøvelse). Derudover krævede han, da politiet er dansk sagsområde, at Fiskimálaráðið (Fiskeriministeriet) blev dømt til at anerkende grindelovens ugyldighed på Færøerne, da “politiet i henhold til hjemmestyreløven er undergivet rigsmyndighedernes administration og lovgivningskompetence” (Sorinskrivarin, 2016: 1). Sagsøger krævede med andre ord, at rigsdelens udøvende magt skulle afvise dets egen lovgivende magt som ugyldig, da politiet hører under rigsmyndighederne. Her havde vi således en klassisk konflikt vedrørende kompetencefordelingen imellem føderationens to lag.

Fiskimálaráðið krævede i sit forsvar, at sagen blev afvist af domstolene, og at den rette instans til at behandle denne sag var et særligt nævn som anført i hjemmestyreløven, da “det følger af § 6, stk. 2, i lov om Færøernes hjemmestyre, at spørgsmålet om, hvorvidt et sagsområde henhører under landsmyndighederne eller rigsmyndighedernes lovgivningskompetence, skal afgøres af et særligt nævn” (Sorinskrivarin, 2016: 2). Domstolen afviste dog Fiskeriministeriets ønske om at få sagen afgjort af et § 6-nævn med følgende begrundelse:

Det er Færøerne og Danmark, der ved fælles overenskomst bestemmer om et sagsområde skal høre under rigsmyndighederne eller landsmyndighedernes kompetence. Det er på den baggrund naturligt, at det overlades til aftaleparterne selv at fortolke deres aftale og afgøre kompetencetilvsspørgsmål efter den i §6, stk. 2, fastsatte ordning (...) og at en påstand fra en borger under en retssag om, at landsmyndighederne ikke har kompetence til at fastsætte lovgivning på et sagsområde, derfor må afvises fra domstolene. Borgeren må respektere rigs- og landsmyndighedernes udtrykkelige eller stiltiende overenskomst og rette sig efter lagtingsloven (Sorinskrivarin, 2016: 2).

Dommen illustrerer, dels hvordan denne tvistløsningsmekanisme bliver beholdt konflikter imellem rigsdal og rigsmyndigheder, dels hvordan rigsføllesskabet som et aftalebaseret politisk system bliver reproduceret i praksis i det 21. århundrede.

Rigsføllesskabet opfylder således *delvist* den idealtypiske forbudsstats femte kendetegn, en politisk uafhængig instans – en forfatningsdomstol – til at løse tvister mellem forbundsstatens to niveauer. Den er delvist opfyldt, fordi der ikke er tale om en fuldt ud politisk uafhængig forfatningsdomstol, da fire af medlemmerne er politiske repræsentanter. Der ligger i selve konstruktionen af denne institution et ønske om at give politisk løsning af konflikter primat over det juridiske.

Diskussion og konklusion

Vi har set, at det er problematisk at definere rigsføllesskabet som en enhedsstat. På den anden side kan vi heller ikke definere det som en forbundsstat, da rigsføllesskabet ikke har noget selvstændigt føderalt parlament og regering og også mangler en kodificeret forfatning, der klart og utvetydigt definerer rigsføllesskabet som en forbundsstat bestående af delstaterne Danmark, Færøerne og Grønland. Analysen har dog vist, at rigsføllesskabet fundamentalt set bygger på føderale principper og består af en række føderallignende institutioner, der kvalificerer rigsføllesskabet som en semiføderation. Følgende fem argumenter understøtter det føderale perspektiv på rigsføllesskabet:

1. Rigsføllesskabet bygger på en forhandlet aftale mellem ligeværdige partnere og således på føderale principper om deling af magten.

2. Rigsføllesskabet har en ukodificeret semiføderal forfatning, der er baseret på et lovkompleks bestående af grundloven, hjemmestyreløven og selvstyreloven (som igen knytter an til international folkeret), fuldmagtsloven samt den føderale sædvane, der har udviklet sig på basis af disse dokumenter. Denne ukodificerede semiføderale forfatning deler rigsføllesskabet i tre horisontalt, geografisk, separate jurisdiktioner (rigsdalene) og to vertikalt, funktionelt, separate jurisdiktioner (rigsdal og rigsmyndigheder).

3. Rigsføllesskabet har således to lag: et regionalt lag bestående af Danmark, Færøerne og Grønland, der hver især har selvstyre på politikområder, der vedrører regionen, og et fællesstyre for hele riget.

4. Rigsføllesskabet har ikke et separat parlament, men folketinget har en dobbeltrolle som lokalt parlament for Danmark og som rigsføllesskabets parlament. Færøerne og Grønland er repræsenteret i dette fælles parlament med hver to mandater. I praksis bliver folketingets to roller holdt adskilt med for-

muleringen ”denne lov gælder ikke for Færøerne/Grønland”, som bliver indsat i lovgivning, der kun omfatter Danmark og ikke riget som helhed.

5. Der eksisterer en institutionel mekanisme (en umpire) til at afgøre tvister mellem rigsdel- og rigsniveau. Denne har dog aldrig været benyttet.

Det kan tænkes, at denne semiføderale stat kan udvikle sig yderligere hen imod en fuld forbundsstat, dog med den begrænsning, at de demografiske forskelle mellem rigsdelenes populationer forhindrer dannelsen af en forbundsstatslig løsning. Problemet er her, at Danmarks befolkning (5,8 mio. indbyggere) er over 100 gange større end Færøernes (51.783 indbyggere) og Grønlands (56.201 indbyggere). Hvis alle tre rigsdeler skulle have lige meget vægt i et fælles føderalt parlament med 1/3 af mandaterne hver, ville Færøerne og Grønland være overrepræsenteret, og Danmark underrepræsenteret. En problematik som Alf Ross allerede i 1947 påpegede (Ross, 1947).

Dog er det muligt at udvikle den eksisterende semiforbundsstat yderligere i føderal retning ved følgende fire institutionelle tilføjelser: a) indsætte en ny paragraf i hjemmestyre- og selvstyreloven, således at ændringer i disse ikke ensidigt kan foretages af Danmark, men kun med lagtingets/landstingets vedtagelse (Larsen og Joensen, 2018), b) vedtagelse og anerkendelse af færøsk og grønlandsk (substatslige) forfatninger, c) øget grønlandsk og færøsk indflydelse i folketingets og regeringens arbejde vedrørende fællesanliggender. For eksempel har der allerede været forslag om et nyt ”arktisk ministerium”, hvor positionen som arktisk minister går på omgang blandt de tre rigsdeler (Sommer, 2019), og til sidst d) gøre folketinget til et tokammersystem ved at etablere et separat rigsråd som supplement til folketinget med repræsentanter fra alle rigsdeler, der skal vedtage love, der vedrører Grønland, Færøerne og fællesanliggender (Harhoff, 1999).

Det er således ikke nødvendigt at opløse rigsfællesskabet for siden at etablere en føderation, da rigsfællesskabet *allerede er en semiføderation* med muligheder for yderligere føderalisme.

Noter

1. Stor tak til mine kolleger Kristian Joensen, Bárður Larsen og Beinta í Jákupsstovu for sparring og gode kommentarer undervejs og ikke mindst til de to reviewere for særdeles konstruktive kommentarer.
2. Delstaterne er ikke stater ifølge international ret, men de er suveræne stater, dels fordi forbundsmyndigheden ikke kan aftage staterne, dels fordi de føderale myndigheder har opregnet magt og ikke residual magt (Zick, 2005: 5).

3. Citat på færøsk: “Vit vilja ein felagsskap millum tvey sjálvstøðug lond, har samráðingarúrslitið, ein samríkjalog, skal leggjast til fólkaatkvøðu” (Fólkaflokkurin, 2019).

Litteratur

- Azzi, Stephen (2017). Constitution of Canada, i *The Canadian Encyclopedia*.
Historica Canada. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/constitution>
(19. november 2019).
- Bertelsen, Rasmus Gjedssø og Morten Rasch (2016). Rigsfællesskabet i multilateralt arktisk forskningssamarbejde. *Udenrigs – Tidsskriftet på Dansk om Udenrigspolitik og Internationale Forhold* 1: 48-53. <http://udenrigs.dk/wp-content/uploads/2016/06/20161.pdf> (19. november 2019).
- Breum, Martin (2018). *Hvis Grønland river sig løs – en rejse i kongerigets sprækker*. København: Gyldendal.
- Buchardt, Knud (1992). Hvor flyder Grønland hen? *Samvirke*, pp. 80–82.
<https://tidslinje.samvirke.dk/magasin-artikel/hvor-flyder-gronland-hen> (19. november 2019).
- DIIS (2007). *Afviklingen af Grønlands Kolonistatus 1945-54 – En historisk udredning*. København: Dansk Institut for Internationale Studier.
- Elazar, Daniel J. (1987). *Exploring Federalism*. Tuscaloosa: University of Alabama Press. <http://www.getcited.org/pub/102460017%5Cnhttp://scholar.google.com/scholar?hl=en&btnG=Search&q=intitle:Exploring+Federalism#0>
- Elazar, Daniel J. (1994). *Federal Systems of the World: A Handbook of Federal, Confederal and Autonomy Arrangements*, 2. udg. London: Longman Current Affairs.
- FN (1945). Charter of the United Nations, Chapter XI: Declaration Regarding Non-Self-governing Territories. <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-xi/index.html> (28. juni 2019).
- FN (2011). *Third International Decade for the Eradication of Colonialism - A/RES/65/119*. <https://undocs.org/en/A/RES/65/119> (28. juli 2019).
- Fólkaflokkurin (2019). Valskráin til lógtingsvalið.
<http://folkaflokkurin.fo//valskrain+til+logtingsvalid.html> (28. juni 2019).
- Fonseca, Ana Monica og Daniel Marcos (2013). Cold war constraints: France, West Germany and Portuguese decolonization. *Portuguese Studies* 29 (2): 209-226. <https://doi.org/10.5699/portstudies.29.2.0209> (28. juli 2019).
- Gouraije, G.J. Eddy (1974). The United Nations and decolonization. *The Black Scholar* 5 (7): 16-23. <https://doi.org/10.1017/cbo9781316258330.014> (3. juli 2019).
- Hammond, Nicholas G.L. og Howard H. Scullard (red.) (1970). *The Oxford Classical Dictionary*, 2. udg. Oxford: Oxford at The Clarendon Press.

- Hansen, Klaus Georg (2017). *Fra passiv iagttager til aktiv deltager*, 1. udg. Nuuk: Naalakkersuisut.
- Harhoff, Frederik (1993). *Rigsfællesskabet*, 1. udg. Aarhus: Klim.
- Harhoff, Frederik (1999). Hvad udad vindes, kan indad tabes ... Om Danmarks grundlov og de oversøiske rigsdele, pp. 55-74 i *Grundlovens nutid og fremtid. Retsvidenskabeligt Institut B. Årsberetning 1998*. København: Samf.Fak.Repro-Center/Hertz Bogtrykkergård.
- Heinesen, Rósa (2018). *Opportunities and Limits for a Non-Sovereign Nation on the International Stage: The Case of the Faroe Islands*. Wien: Universität Wien.
- Jákupsstovu, Beinta (2016). Vestnordens geopolitiske plass Øst-Vest og i Nordområdene (upubliceret), i *Gjermundnes 17. august 2016: Fagdag for historie- og samfunnsfagslærere i vgs i M&R*.
- Knesset (2007). The Constitution. https://www.knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_hoka.htm (29. juni 2019).
- Kyriazis, Nicholas og Emmanouel Marios Laz Economou (2013). A comparative analysis of federations: The Achaean federation and the European Union. *MPRA Paper No. 57287*. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/57287/1/MPRA_paper_57287.pdf (19. november 2019).
- Larsen, Bárður og Kristian Joensen (2018). *Ríkisfelagsskapurin 2.0* (upubliceret). Tórshavn.
- Larsen, Bárður og Kári á Rógvi (2010). Det færøske forfatningsudkast i forfatningsretlig belysning – Kritiske bemærkninger til Justitsministeriets notat af 2. juni 2010 om forslag til en færøsk forfatning. *Juristen* 5: 153-162.
- Lijphart, Arend (2012). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-six Countries*, 2. udg. New Haven: Yale University Press.
- Lintott, Andrew (2003). *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford: Oxford University Press.
- Livingston, William S. (red.) (1963). *Federalism in the Commonwealth: A Bibliographical Commentary*. London: Cassell.
- Meyer, Poul (1950). Færøernes selvstyre. En imødegåelse. *UfR 1950 B*, 200–202.
- Mitens, Edward (1950). Færøernes selvstyre. *UfR 1950 B*, 89–93.
- Newton, Kenneth og Jan W. Van Deth (2016). *Foundations of Comparative Politics*, 3. udg. Cambridge: Cambridge University Press.
- Naalakkersuisut (2019). Formanden for Naalakkersuisut Kim Kielsen vært til det årlige rigsmøde.
- Offerdal, Kristine og Rolf Tamnes (2014). *Geopolitics and Security in the Arctic: Regional Dynamics in a Global World*. London: Routledge.
- Ostrom, Vincent (1994). *The Meaning of American Federalism*. ICE Press.

- Polybius (udateret). *The Histories – Book II*. Udgivet i Vol. I af the Loeb Classical Library edition, 1922 thru 1927. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/2*.html (19. november 2019).
- Poulsen, H. W. (2018). *Orð um ymiskt: 15 tekstir um leyst og fast*, 1. udg. S.l.: Halgir Winther Poulsen.
- Poulsen, Søren Pape og Stine Tolstrup Christensen (2018). *Besvarelse af spørgsmål nr. 1 (Alm. del), som Folketingets Færøudvalg har stillet til justitsministeren den 10. oktober 2018*. København: Justitsministeriet. <https://www.ft.dk/samling/20181/almdel/fæu/spm/1/svar/1523371/1958709.pdf> (19. november 2019).
- Rasmussen, Lars Løkke (2018). *Statsministerens besvarelse af spørgsmål nr. S 227 stillet af Magni Arge (T)*. <https://www.ft.dk/samling/20181/spoergsmaal/s227/svar/1532938/1974139.pdf> (19. november 2019).
- Riker, William H. (2007). Federalism, pp. 612-617 i Robert E. Goodin, Philip Pettit og Thomas W. Pogge (red.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2. udg. Oxford: Blackwell.
- Rizakis, Athanasios (2015). The Achaian League, pp. 118-131 i Hans Beck og Peter Funke (red.), *Federalism in Greek Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rógvi, Kári á (2013). *West-Nordic Constitutional Judicial Review: A Comparative Study of Scandinavian Judicial Review and Judicial Reasoning*. København: DJØF Forlag.
- Ross, Alf (1947). *Nogle Bemærkninger om forskellige tænkelige Ordninger af Færøernes forfatningsmæssige Stilling i Forhold til Danmark*.
- Ross, Alf (1959). *Statsretlige studier*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Skaale, Sjúrdur (red.) (2004). *The Right To National Self-Determination*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Sommer, Karsten (2019). Inuit Ataqatigiit vil have en arktisk minister. *Kalaallit Nunaata Radioa (KNR)*, 13. maj. <https://knr.gl/da/nyheder/inuit-ataqatigiit-vil-have-en-arktisk-minister> (19. november 2019).
- Sorinskrivarin. Grindadómurin (2016).
- Spiermann, Ole (2008). Vore grundlovsstridige hjemmestyreordninger. *Juristen* 1: 5-15.
- Statsministeriet (2018). Rigmøde på Færøerne. Pressemeldelse. http://www.stm.dk/_p_14693.html (6. august 2019).
- Suksi, Markku (2018). *Double Enumeration of Legislative Powers in a Sub-state Context: A Comparison between Canada, Denmark and Finland*. Cham: Springer.
- Sundberg, Jan og Maria Ackrén (2015). Unitary states following federal principles: Faroe Islands, Greenland, and Åland Islands compared. Paper, ECPR General Conference, Montreal 26.-29. august.
- Sølvará, Hans Andrias (2002). *Løgtingið 150, hátíðarrit, 150 ár liðin, síðani Løgtingið varð endurstovnað*. Tórshavn: Løgtingið.

- Sølvará, Hans Andrias (2014). *Frá sjálvstýri móti loysing*, 1. udg. Tórshavn: Fróðskapur.
- Sørensen, Max og Peter Germer (1988). *Statsforfatningsret*, 2. udg. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Taksøe-Jensen, Peter (2016). *Dansk diplomati og forsvar i en brydningstid. Vejen frem for Danmarks interesser og værdier mod 2030*. København: Udenrigsministeriet.
- TCU (2019). What is the UK Constitution? <https://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/what-uk-constitution/what-uk-constitution> (29. juni 2019).
- Thorsteinsson, Jákup og Hans Andrias Sølvará (red.) (2014). *Loysingarpolitikkur í 1940-árunum: við serligum atlitum at virki Erlends Paturssonar*, 1. udg. Vestmanna: Fólkatingsgrunnurin Sprotin.
- Upprit (1946). *Upprit av Munnliga orðaskiftinum í dansk-føroysku sendinevndini í Keypmannahavn januar-mars 1946*. Tórshavn: Bókaprent.
- Wang, Zakarias (2010). *Fólkaatkvøðan 14 september 1946*. Stíðin.
- Watts, Ronald L. (1998). Federalism, federal political systems, and federations. *Annual Review of Political Science* 1 (1): 117-137.
- West, Hallbera (2018). *MP Firefighting: When Do MPs Hold Government Accountable?* Politicas ph.d. serie, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. <https://politica.dk/politicas-phd-serie/hallbera-west/> (10. oktober 2019).
- Zahle, Henrik (1998). Hjemmestyret i dansk forfatningsret – en fredelig pluralisme, pp. 51-59 i Hanne Petersen og Jakob Janussen (red.), *Retsforhold og samfund i Grønland*. Nuuk: Atuagkat/København: Gyldendal.
- Zahle, Henrik (2003). *Dansk forfatningsret*, 3. udg., bd. 1. København: Christian Ejlers' Forlag.
- Zick, Timothy (2005). Are the states sovereign? *Washington University Law Quarterly* 83 (1): 229-337.
- Østergaard, Uffe (2008). Færøerne i det danske Rigsfællesskab – nation uden stat eller med? *Working Paper No. 44*, International Center for Business and Politics, Copenhagen Business School. <https://openarchive.cbs.dk/handle/10398/7360> (19. november 2019).

Love

- Lov nr. 137 af 23/03/1948. *Lov om Færøernes Hjemmestyre*. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1948/137> (19.11.2019).
- Lov nr. 473 af 12/06/2009. *Lov om Grønlands Selvstyre*. <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=125052> (19.11.2019).
- Lov nr. 577 af 29/11/1978. *Lov om Grønlands hjemmestyre*. <https://w0.dk/-chlort/www.retsinformation.dk/lov/l87176.html> (19.11.2019).
- Lov nr. 578 af 24/06/2005. *Lov om de færøske myndigheders overtagelse af sagsområder*. <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=20991> (19.11.2019)

Lov nr. 579 af 24/06/2005. *Lov om Færøernes landsstyres indgåelse af folkeretlige aftaler.*
<https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=20992> (19.11.2019)